Spoedig werd dit eiland met plantengroei bedekt. Zo kan omstreeks het jaar 1000 het herstel na de ramp zijn verlopen :

Op ziet zij komen
ten anderen male
etgroene aarde
uit de zee...

En :

Akkers wassen,
schoon ongezaaid...

[Uitvoerig hierover : S. Thorarinsson, *Surtsey; Geburt einer Vulkaninsel im Nordmeer*, Zürich, 1966]

Zoals reeds Ludwig Uhland in *Der Mythus von Thor* [1836] opmerkte, zijn de Noordse mythen "Geheimnisse, Geheimreden, sie wollen nach Rätselart gelöst sein." Tot deze geheime taal behoren de beeldraadsels waarvan het boeiend geschreven boek van Hansen nog meer voorbeelden geeft.

Janus MEERBOSCH

Zilveren Thorshamer uit Zuid-Zweden, omstreeks het jaar 1000. Een getuige van het feit dat het heidendom niet verdwenen was na de kerstening, ook niet bij de adel.

Bronzen hoofd van een ceremoniële staf, een zgn. tau, gevonden op Thingvellir, de parlementsplaats op IJsland. Stamt uit ± 1100.

Zilveren Thorshamer uit Denemarken, eiland Bornholm uit de periode 950-1000.

Georges Dumézil en de basisstruktuur van de Europese samenleving

Voor vele lezers zal de naam Dumézil wel geen onbekende meer zijn. Als grondlegger van de vernieuwde vergelijkende godsdienstwetenschappen verwierf hij respekt en aanzien met zijn stelling omtrent de driedeling van het Indo-europese sociaal-religieuze leven en denken waarmee hij de oorspronkelijke basisstruktuur van de Europese samenleving in het licht bracht (1). Minder geweten is de levenslange strijd voor erkenning die deze eminente wetenschapper heeft moeten voeren. Hierop willen wij even ingaan.

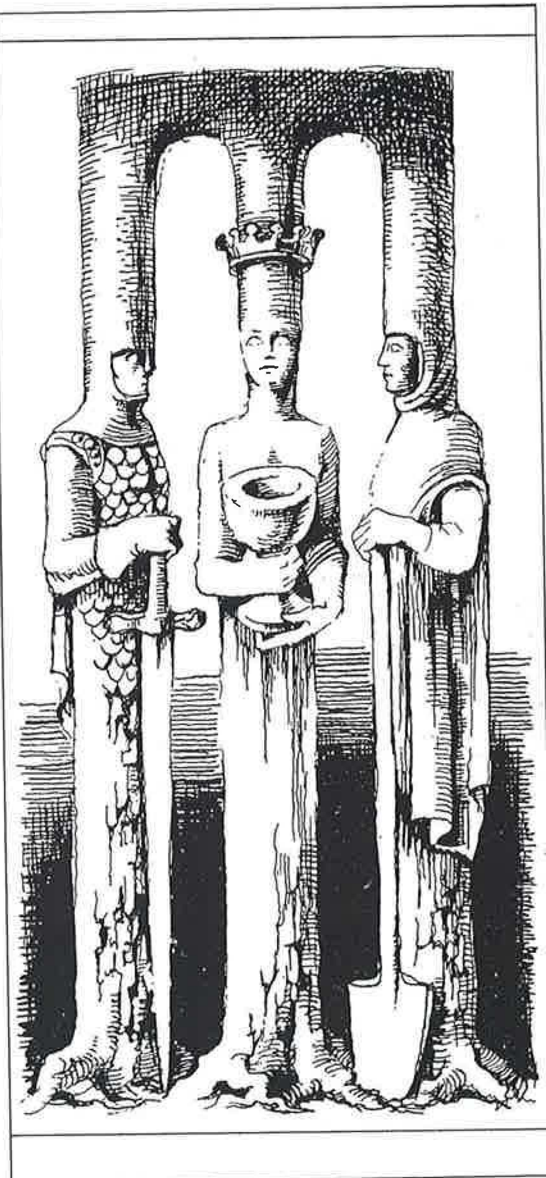
Georges Dumézil (1898-1986) heeft een gans leven gewijd aan het uitzoeken van de taalkundige, mythologische en maatschappelijke basisstrukturen die de Indo-europese volkeren gemeenschappelijk hebben. Portret getekend door Laffillé.

Georges Dumézil werd op 4 maart 1898 te Parijs geboren. In zijn kinderjaren leidde hij een "nomaden"leven, daar zijn vader, een legerofficier, verschillende malen werd overgeplaatst. Reeds als knaap, vanaf 8-jarige leeftijd, vertoonde Dumézil een merkwaardige interesse voor talen. Hij kreeg van zijn vader een tweetalig boek Duits-Frans over de werken van Hercules en de Argonauten, in een bewerking van Niebuhr. Dit waren zijn kindersprookjes die hij verslond, alleen al voor het genot van de taal. Vóór de Eerste Wereldoorlog liep de jonge Georges school in het kollege van Neufchâteau, het lyceum van Troyes en van Tarbes, in het lyceum Louis-le-Grand, waar zijn grootvader destijds als professor les gaf, en in 1916 trad hij in de Ecole Normale Supérieure binnen. Toen zijn grootvader-professor stierf, erfde de familie de uitgebreide bibliotheek. Hierin ontdekte Dumézil voor 't eerst een woord Sanskriet, in het *Dictionnaire étymologique du Latin* van Michel Bréal (2), een figuur die in zijn latere leven nog een rol zou spelen. In de 4des kreeg de jongen lessen Frans, Italiaans en Grieks van Alfred Ernout, een leerling van Meillet. Nieuwsgierig door de ontdekking van het Sanskriet vroeg hij : *"Wat is de Mahâbhârata ?"*. Hij kreeg een onbevredigend antwoord : "Dat zul je later wel zien als je groot bent.", maar dat prikkelde alleen zijn weetgierigheid. Het toeval wilde nu dat Dumézil op Louis-le-Grand in Parijs de kleinzoon van de taalkundige Michel Bréal als vriend had. Deze stelde Georges aan zijn grootvader voor en toen ontving onze geleerde een onmisbaar werk : een woordenboek Sanskriet-Engels. Vanaf dan heeft de oude Indische taal hem niet meer losgelaten. Bréal zag dat er in Dumézil toekomstmuziek zat en verwees hem door naar Antoine Meillet (3), een andere taalkundige van formaat die een vrij grote invloed op de geleerde heeft uitgeoefend. Toen vader Dumézil weerom overgeplaatst werd, ditmaal naar Baskenland, leerde de jongen in zes maanden de Baskische taal. Vervolgens keerde hij naar Parijs terug en daar slaagde hij in zijn examen filosofie op Louis-le-Grand. Dumézil was niet enkel geïnteresseerd in taalkunde en wijsbegeerte. Zijn voornaamste interesse

(1)
Zie hiervoor ook Teksten, kommentaren en studies, nr. 43, november '85 : *Driedeling van de maatschappelijke funkties en runenschrift in Skandinavië in het heidense tijdperk*, van François-Xavier Dillmann.

(2)
Michel Bréal was de eerste professor in de vergelijkende grammatica aan het Collège de France. Hij was een leerling van de grote taalwetenschapper Franz Bopp.

(3)
Antoine Meillet (1866-1936) is een taalkundige die reeds op jeugdige leeftijd een specialist werd in de Armeense taal, ontstaan uit het Indo-europees.

Zowel de Indo-europese godenwereld als de Indo-europese samenleving kende, doorheen alle tijden en alle volkeren, een driedeling van de funkties :
1.
de soevereine funktie, politiek, juridisch en religieus (Jupiter, Mitra, Wodan)
2.
de militaire funktie, fysische macht (Mars, Indra, Thor)
3.
de ekonomische funktie, vruchtbaarheid, produktie (Quirinus, Nasatya, Freyr).
Talrijke symbolen komen met elke funktie overeen : hoofd, hart, buik; wit, rood, zwart; lucht, vuur, aarde; enz. (Tekening van Gourmelin, verschenen in Le Figaro)

ging uit naar de wetenschap (kernfysika...) en tot aan zijn dood heeft hij enigszins betreurd deze weg niet te hebben genomen. Maar goed, gedane zaken nemen geen keer, want in 1913 las hij Meillets *"Aperçu d'une histoire de la langue grecque"*, wat hem terugbracht tot zijn ware roeping : de talen. Het werk dat de diepgaandste indrukken bij Dumézil heeft nagelaten is de fundamentele *Introduction à la grammaire comparée des langues indo-européennes*, eveneens van Meillet.

Maar dan kwam de oorlog en in de lente van 1917 werd Dumézil op 19-jarige leeftijd gedurende 4 maanden gemobiliseerd in Fontainebleau, en vervolgens opgenomen in het 26ste regiment te Chartres en tenslotte te Verdun. In 1919 was de oorlog definitief voorbij en hij behaalde zijn aggregaat in de Letteren en werd benoemd tot professor aan het lyceum te Beauvais. Maar daarmee was hij geenszins tevreden en hij protesteerde hiertegen omdat hij verwacht had een plaats aan de universiteit te zullen bekleden. Hij kreeg als reaktie : "Zeg nooit dat men het u beloofd had ! Aan de universiteit belooft men niet, men doet hopen."

Om zich financieel te kunnen bedruipen, werkte hij mee aan de oprichting van een Roemeens tijdschrift, dit in samenwerking met het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Het blad, *"Timpul"*, verscheen evenwel niet, maar dit neemt niet weg dat zijn zakgeld tot eind 1921 verzekerd was. Ondertussen solliciteerde Dumézil bij het *Service des Oeuvres Françaises* en werd voor een periode van zes maanden lector aan de universiteit van Warschau. En onder leiding van de beroemde Meillet bereidde hij zijn thesis voor, *"Le festin d'immortalité"*, waarover hij later zei : "Destijds leek het onderwerp me schitterend. Beeld je eens in, de legenden van Anna Perenna, de analogie tussen het scheppen van de Indische godendrank en het goddelijk bier bij de Germanen... Ik was er van overtuigd door deze bladzijden de Indo-europeanen te ontdekken. Maar gedurende ± 20 jaar, van 1920 tot 1938, heb ik geklungeld !" Dankzij een doktoraatsbeurs kon Dumézil zijn onderzoeken voortzetten, maar om een inkomen te verzekeren korrigeerde hij ook nog vertalingen van het tijdschrift *Japon et Extrême-Orient.*

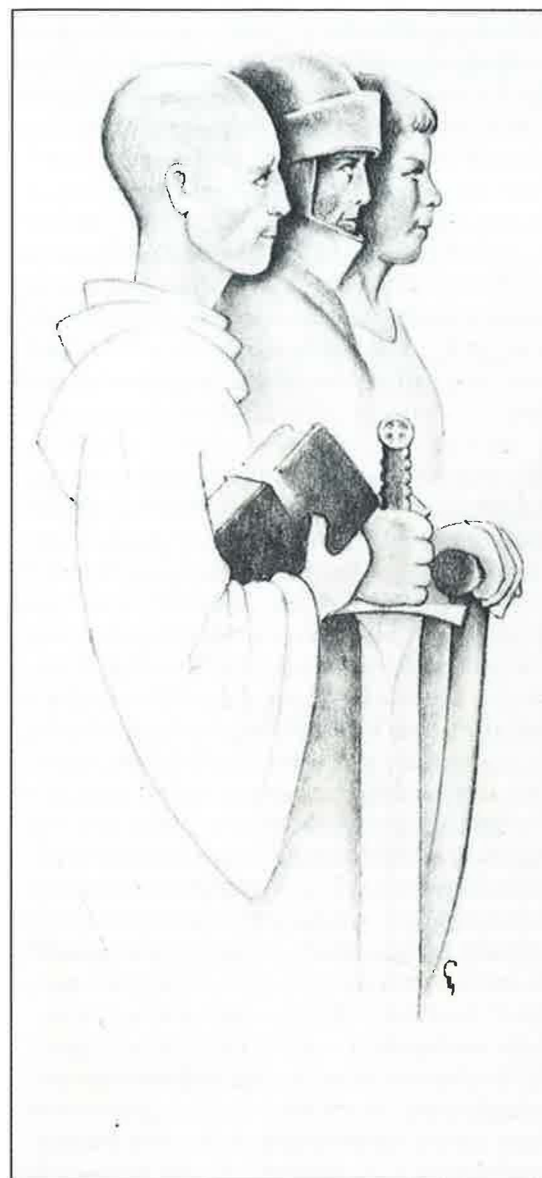
In zijn *Homo academicus* vermeldt Pierre Bourdieu [4] Dumézil als een geleerde die, evenals Claude Lévi-Strauss, zijn carrière buiten de traditionele universiteiten heeft opgebouwd. We kunnen dus stellen dat Dumézil in de eerste plaats een autodidakt was. Na 1924 volgde hij nog slechts weinig lessen : zo o.m. Sanskriet bij Jules Bloch, Russisch bij Paul Boyer en vier maanden les bij Meillet. De kursus sociologie weigerde hij te volgen omdat hij er zeer sceptisch tegenover stond. Hij vond de sociologen te dogmatisch en verweet hen een zekere vorm van reduktie en nivellering. Maar blijkbaar moeten de minder sympathieke gevoelens wederzijds geweest zijn. Zo weigerde Hubert [5] de werken van Dumézil te lezen, in de jury te zetelen of hem bij opzoekingen behulpzaam te zijn. Ook met Mauss [6] waren de relaties aanvankelijk gespannen, maar na een bezoek van Dumézil verbeterden ze. Wat Dumézil in Mauss bewonderde was zijn universele geest. Hij bleef tot 1940 voorzitter van de sektie godsdienstwetenschappen aan de Ecole Pratique des Hautes Etudes maar moest dan aftreden omdat hij jood was. Hij werd opgevolgd door de sinoloog Granet [7], nog iemand waaraan Dumézil veel te danken heeft. Met Durkheims [8] theorieën kon onze geleerde evenmin overweg. Durkheim vertrok te overtuigend van blinde krachten (het mana dat hij verkeerd interpreteerde) daar waar Dumézil het steeds had over een goed doordachte struktuur. Anderzijds nam deze Franse jood ook te pas en te onpas het woord totemisme in de mond. Dit alles leek Dumézil te scholastisch.

De onprettige relaties met Hubert ontmoedigden Dumézil verder te werken. De socioloog merkte op : "Het heeft geen zin op deze wijze verder te gaan, vooreerst omdat je slecht werkt, vervolgens omdat ik reeds een opvolger heb aangesteld, Jean Marx." Maar uitgerekend deze Jean Marx heeft Dumézil op de meest penibele momenten geholpen en ondersteund. Zo bracht de nieuwe direkteur Dumézil op de hoogte van de kreatie van een leerstoel "Geschiedenis van de religies" aan de universiteit van Istanboel binnen de fakulteit van islamitische theologie. Dumézil nam de uitdaging aan en dat betekende enigszins een keerpunt in zijn leven. Want toen in 1926 in de *Ecole des langues orientales* een tentoonstelling omtrent de nationaliteiten en de talen in de USSR gehouden werd, kreeg hij enkele Osseetse [9] tijdschriften in handen waarin enkele legenden betreffende de Narten opgetekend stonden. Het Indo-iranische karakter was zo frappant dat het het begin van een lange studie werd. De Osseetse traditie werd reeds vlug Dumézils stokpaardje, een evenknie van de religieuze traditie in India, Rome en Skandinavië. Deze gebeurtenis spoorde Dumézil aan kontakten met de Kaukasiërs te leggen en hun talen te leren, m.n. deze van de Tsjerkessen en van de Daghestaniërs. Zo bracht hij hen verschillende bezoeken in 1929-1931. Maar de eigenlijke taal die hij zocht, het *Oubykh*, van Indo-europese oorsprong, bleef onvindbaar.

(4)
Bourdieu P., *Homo academicus*, Ed. de Miniut, Paris, 1984, p. 143

(5)
Henri Hubert (1872-1927) was een Franse socioloog en ethnoloog die meewerkte aan het blad *L'année sociologique*, geleid door Emile Durkheim. Hubert schreef samen met Mauss een boek dat voor de vergelijkende godsdienstwetenschappen belangrijk is gebleven : *An Essay on the Nature and Function of Sacrifice* (1897-1898)

(6)
Marcel Mauss (1872-1951) is één van de belangrijkste Franse sociologen geweest, naast Emile Durkheim. Hij schreef zeer interessante werken zoals *Sociologie et anthropologie, Les fonctions sociales du sacré, Représentations collectives et diversité des civilisations, Cohésion sociale et division de la sociologie.*

Een variante op ditzelfde thema : tekening van Jef Goethals op de kaft van "Europa, een manier van mens zijn" van Vik Eggermont, uitgave Oranjejeugd en Werkgroep Delta, 1987.

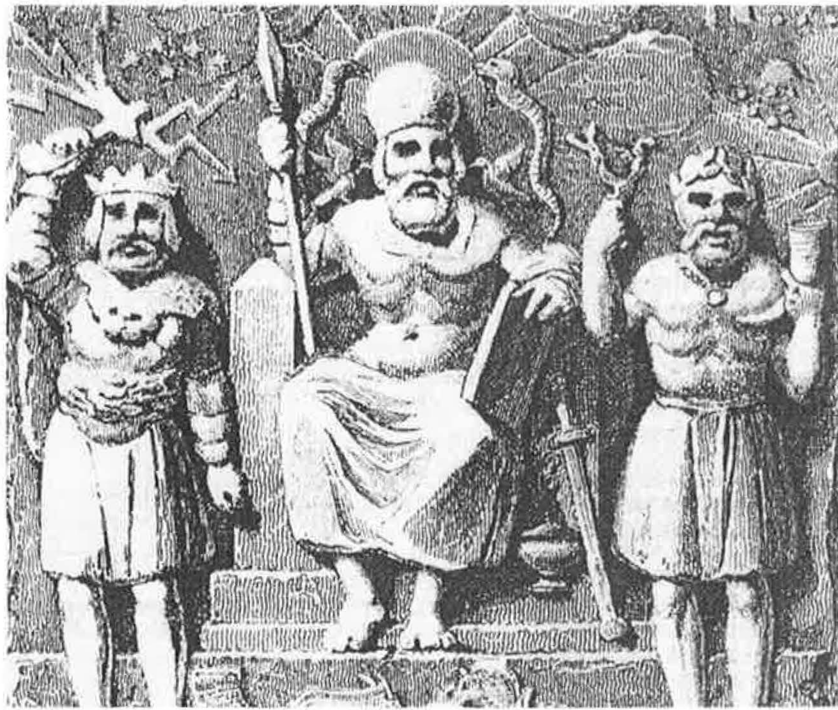
Het was weerom Jean Marx die Dumézil op de hoogte bracht van een plaats als lector die vrijkwam aan de universiteit van Uppsala. Naar Zweden te kunnen trekken was steeds een oude droom van Dumézil geweest. En nu werd deze werkelijkheid. Hij hervatte er zijn Indo-europese studies. Ondertussen publiceerde hij zijn boek *Centaures*, maar ook hiervan beweerde hij later dat er onvolkomenheden en onjuistheden in staan.

Toch bleek Dumézil stilletjesaan veld te veroveren aan de universiteiten. Dankzij Sylvain Lévi werd hij in 1933 tot direkteur benoemd van een nieuwe richting aan de Ecole Pratique des Hautes Etudes, nl. "vergelijkende studie van de Indo-europese religies" en deze funktie zou hij tot einde 1939 bekleden. Lévi had Dumézil ervoor gewaarschuwd om geen kontakt met Granet op te nemen, want deze zou hem aan de deur zetten. Maar toen Dumézil hem voor 't eerst opzocht, antwoordde Granet hem : "Ik wacht al 10 jaar op u." De kontakten met Granet waren van essentieel belang voor de verdere loopbaan van onze geleerde. Hij kreeg een vreselijke bolwassing betreffende zijn werk en methode en Dumézil kon dat slechts beamen want reeds enige tijd was hij ontevreden met zijn behaalde resultaten. Granet bracht Dumézil een zekere systematiek en punktualiteit bij en dat veroorzaakte, zoals hij het later noemde, een metamorfose en rijpheid voor wetenschappen. Dit alles leerde Dumézil uit de lessen Chinees die hij bij Granet volgde. Het was de realisatie van een oude kinderdroom.

(7)
Marcel Granet (1884-1940) was een eminent sinoloog die tot op heden erg gewaardeerd wordt. Met zijn opvolging van Marcel Mauss in 1940 tekende hij zijn doodvonnis. Enige tijd na de benoeming vond men hem met het hoofd tussen zijn armen, waarschijnlijk vermoord. Belangrijke werken van zijn hand : *Fêtes et Chansons, Book of Odes, Danses et légendes*.

(8)
Emile Durkheim (1858-1917) was vrijwel de belangrijkste Franse socioloog. Zijn grootste werk was *De la division du travail social : Etude sur l'organisation des sociétés supérieures*. Het meest omstreden boek is daarentegen : *Les formes élémentaires de la vie religieuse : le système totémique en Australie*.

(9)
De Osseten zijn een Indo-europees volk dat in het Kaukasisch gebied haar eigenheid heeft weten te behouden. Het zouden afstammelingen zijn van de Scythen.

De drie funkties in Noord-Europa. Van links naar rechts Thor (oorlog, kracht), Odin (soevereiniteit) en Freyr (landbouw, produktie).

In 1938 kwam dan de grote ommekeer. Dumézil herwerkte telkenmale vroeger gemaakte studies, verbeterde ze, verwerkte nieuwe inzichten enz... Zo nam hij ook het probleem *Flamen-Brâhman* weer ter hand (1935). En door een louter taalkundig inzicht kwam hij tot de driedelingsgedachte. Hij schreef hierover op aandringen van Granet een artikel *La préhistoire des flamines majeurs* [1938]. Het werd een voltreffer. Daarna volgden *Jeunesse, éternité, aube : linguistique et mythologie comparée indo-européennes* en een aantal langzaam gerijpte werken zoals het overbekende *Mythes et dieux des Germains. Essai d'interprétation comparative* [1939], gevolgd door *Mitra-Varuna. Essai sur deux représentations indo-européennes de la souveraineté* [1940] en *Jupiter-Mars-Quirinus. Essai sur la conception indo-européenne de la société et sur les origines de Rome* [1941]. Ze werden met de regelmaat van één boek per jaar geschreven en het zag er naar uit dat Dumézil werkelijk erkenning zou krijgen, ware het niet dat... de oorlog was uitgebroken.

Weerom vervoegde de geleerde zijn troepen, eerst als reservekapitein, ingezet als liaisonofficier tussen Luik en Rijsel, vervolgens, weerom door tussenkomst van Jean Marx, in Turkije. Toen de bezetting een feit was, keerde Dumézil naar Frankrijk terug waar hij zijn lessen aan de Ecole Pratique des Hautes Etudes verder zette. In het begin van de Tweede Wereldoorlog verschenen nog enkele interessante artikels van hem : *La tradition druidique et l'écriture : le Vivant et le Mort* [1940], het als synthese opgevatte *L'étude comparée des réligions indo-européennes* [in La Nouvelle revue française, 1941] en *Le nom des ARYA* [in Revue de l'histoire des réligions, eveneens 1941]. Maar al vlug kwamen de problemen, want Dumézil was vrijmetselaar en door een anti-maçonnieke wind vanuit Vichy moest hij aftreden. Dankzij het massaal protest kon hij vanaf 1943 zijn werk hervatten en behield dit tot aan zijn pensioen in 1968. Ondertussen gaf hij ook reeds een kursus klassiek Armeens aan de Ecole des langues orientales.

Dumézil heeft zich praktisch altijd met de Indo-europeanen bezig gehouden. Minder bekend is echter zijn kennis van Zuidamerikaanse en Afrikaanse stammen. Zo ondernam hij in 1952 een reis naar het Andesgebergte en verbleef gedurende zes maanden in Cuzco om er het Quechua te leren. Daar werd hij getroffen door de gelijkenis die er bestaat tussen het Quechua en het Turks en tot op de dag van vandaag zorgt dit voor heel wat problemen, zowel binnen de filologie als de antropologie. Maar het sterkst begeesterd was Dumézil door zijn *Oubykh* probleem. Sedert zijn zoektocht in 1933 had hij geen enkele Oubykhsprekende persoon aangetroffen. Maar op een bepaald moment ontmoette hij een intelligente man, Aytek Namitok, die goed Russisch, Frans, Duits en Engels sprak. Zijn vrouw behoorde tot de Oubykh en zo vernam hij dat er nog twee dorpjes waren waar de taal gesproken werd. In 1954 reisde hij er heen en verbleef er een vrij lange periode. In 1972 kwam hij er voor het laatst. Dumézil tekende als pionier zoveel mogelijk op in schoolschriftjes om deze uitstervende taal, of wat daarvan overbleef, te kunnen bestuderen. Kort voor zijn dood werd het Oubykh nog slechts door één persoon gesproken, Tevfik Esenç, en Dumézil heeft samen met hem enkele boeken opgesteld. De studie van het Oubykh verschafte Dumézil een andere, konkrete kijk op de Indo-europeanen. Zijn studie was geen dode letter meer, maar levende werkelijkheid. Zo vermeed hij te veel te dromen in ideale strukturen.

Op het einde van zijn carrière bezocht Dumézil meermaals de Verenigde Staten. Oorspronkelijk was hij er niet zo tuk op, maar toen hij de mogelijkheden aan de Amerikaanse universiteiten ontdekte, veranderde zijn mening snel. Hij werd er sterk geapprecieerd. Dumézil heeft de Verenigde Staten leren kennen dankzij Eliade, een Roemeens godsdienstwetenschapper waarmee hij reeds voor de Tweede Wereldoorlog kontakten onderhield. Toen Eliade na de oorlog in ballingschap in Parijs verbleef, zorgden Dumézil en Lucien Febvre voor de noodzakelijke subsidie. Maar Eliade (1907-1986) werd in Frankrijk niet erkend en vertrok naar Chicago waar hij uitgroeide tot één van de beroemdste godsdienstwetenschappers van de 20ste eeuw.

De drie funkties in Rome. De priesters van Jupiter (soevereiniteit), Mars (strijd) en Quirinus (arbeid, vruchtbaarheid) brengen een gezamenlijk offer aan hun goden.

De kroon op het werk van Dumézil is zijn (toch wel late) opname in de *Académie Française*. De reden hiervoor ligt in de tegenstand die de kliek rond Piganiol, een belangrijk latinist, bood. André Dupont-Sommer, een vriend van Dumézil, had reeds vroeger verklaard dat men op de dood van Piganiol zou moeten wachten het werk van Dumézil door de Académie erkend kon worden. Hij had het bij het rechte eind. Maar eenmaal dat ijs gebroken, veranderde zelfs Claude Lévi-Strauss van gezichtspunt en schreef de ontvangsttoespraak als erkenning. In wezen is het dankzij de strijd en steun van Benveniste en Stig Wikander enerzijds, en de stijgende populariteit aan de Franse universiteiten anderzijds, dat Dumézil toch nog erkenning verwierf. Zelf voelde hij het echter zo niet aan : "Ik heb niet de indruk dat ik sukses heb. En mocht dat toch zo zijn, dan komt het tè laat in mijn leven."

IETS MEER OVER ZIJN IDEEËN

Dumézil heeft zich altijd verzet tegen "la manuelisation" van zijn ideeën en bevindingen. Dit zou neerkomen op het reduceren en nivelleren van een evolutie die hij heeft doorgemaakt. Er wordt inderdaad téveel de nadruk gelegd op hetgeen Dumézil publiceerde, veel te weinig op de onuitgegeven studies en op de fouten die hij maakte. Het principe dat Dumézil aanhield was verbeteren, steeds weer verbeteren, altijd opnieuw het probleem van het nulpunt bestuderen. Hiertoe wendde hij slechts enkele boeken aan : de bronnen. Net als Eliade had Dumézil een afkeer van het gebruik van kommentaren als basis voor een studie. De geleerde wilde telkenmale teruggrijpen naar de "eerste bronnen", en dit waren er niet meer dan een tiental, waaronder : Titus Livius, Plutarchus, de *Fastis* van Ovidius, de Rg-Veda, de Mahâbhârata, de Edda.

De nieuwe aanpak van Dumézil bestond erin dat hij enerzijds wilde breken met het naturalisme van de 19de eeuw (Frazer [10]), en anderzijds verkoos dat de godsdienstwetenschappelijke richting geen aanhangsel meer zou zijn van de taalwetenschappen, maar daarentegen een volwaardige richting. Wat het eerste punt betreft, ontkende Dumézil geenszins het belang van de natuursymboliek in de religie, maar hij beschouwde haar als sekundair. Ze was slechts de uiting van een spirituele ondergrond. Dumézil geloofde ook in het belang van Frazers werk, maar verweet hem geen oog te hebben voor de eerste (de soeverein-religieuze) en tweede (de strijders)-funktie. En Frazer koppelde de eerste funktie (deze van het koningschap) aan de derde stand (de produktieve groep). Dat kon niet. Wat het tweede kritiekpunt betrof, vocht Dumézil oorspronkelijk een vrij lange polemiek uit met de taalkundige Benveniste. Deze geleerde weigerde te geloven in de zelfstandigheid van een discipline die onlosmakelijk verbonden was met de linguïstiek terwijl Dumézil een volledig aparte tak wenste te kreëren. Naderhand zwakte Dumézil zijn stelling af en verklaarde dat de twee vergelijkingsdisciplines, deze van de taal en deze van de ideologie, historisch en realistisch gezien tweelingen zijn.

Maar goed, Dumézil wilde breken met een àl te kontroversieel verleden van de godsdienstwetenschappen. Hij vertrok van het volgende standpunt : "Religie, net als eender welke schepping van de geest, vormt een eenheid; het is geen pathologisch fenomeen, maar mythologie, kode, strategie moeten algemeen gezien een eenheid vormen... Men kan wel tegenstellingen op het detailvlak hebben, maar innerlijk moet het kader georganiseerd aanvoelen : overal is er een theologie, of een ekwivalent, en

(10)
James George Frazer (1854-1941) was een Britse antropoloog en godsdienstwetenschapper. Zijn theorie is gebaseerd op folklore-onderzoek over gans de wereld, vooral in Europa. Hierin kent hij de "Korengeest" een belangrijke plaats toe. Gedurende meer dan 50 jaar was zijn twaalfdelige *"Golden Bough"* de pijler waarop de andere godsdienstwetenschappers zich baseerden.

deze is soms zeer komplex, zoals bij de Australiërs." Waar Eliade vertrekt van archetypische strukturen die universeel zijn, maar wat details betreft lichte verschillen vertonen, en waar Claude Lévi-Strauss van universele regels van het werken van de geest vertrekt, met echter minder oog voor de kleine verschillen die de eigenheid bepalen, houdt Dumézil rekening met levende ethnologische strukturen die als het ware in een bepaalde kultuur gebakken zijn. Hij zegt hierover : "De omvang van het overbrengen van dit schema wijst erop dat de operatie eerder bewust heeft plaatsgevonden : vrijwillig, systematisch. Zij verplicht ons aan te nemen dat een auteur of school, een atelier van meerdere generaties misschien, maar getrouw aan een plan, stapje voor stapje de grenzen heeft uitgedacht en gerealiseerd op het niveau van de menselijke relaties en gebeurtenissen van de goddelijke maatschappij." Deze "wereldbeschouwing" werd strikt onderhouden door de bovenlaag van de bevolking : de *druïden* bij de Kelten [11], de *goði* bij de Noordse stammen [12], de *brâhmanen* bij de Indiërs [13], de *flamines* bij de Romeinen [14].

Dumézil stelde vast dat de sleutel niet ligt in de relatie Indië/Griekenland maar in het geheel Indo-iranië/Rome. Waar het bij de Indo-iraniërs om bovennatuurlijke verhalen, mythen, gaat, bezitten de Romeinen slechts een gemythifieerde geschiedenis. De doorbraak van zijn trifunktionele theorie kwam er echter dankzij de vondst van de Hittitische tabletten van Bögazköy waarop de driedeling weergegeven stond in het aloude pantheon : Mithra-Varuna, Indra, en de tweeling Nâsathya. Deze funktionele godenindeling werd weerspiegeld in het kastensysteem in Indië : de *Brâhmanen* (religieuze/rechtsfunktie), *Kshatrya* (strijders), *Vaishya* (producenten). Hetzelfde was terug te vinden bij de Romeinen (goden Jupiter, Mars, Quirinus), bij de Germanen (goden Odin-Tyr, Thor, Njörd/Freyr-Freyja). Na een lange zoektocht bij diverse andere Indo-europese volkeren moest Dumézil noodgedwongen tot de vaststelling komen dat dit een puur Indo-europees fenomeen was.

Pas na de Tweede Wereldoorlog sloeg zijn werk in als een bom. Hij kreeg al vlug een reeks mede- en tegenstanders. In Zweden paste Stig Wikander zijn visie met sukses toe op het Indische epos, de *Mahâbhârata* en ook Noorwegen en Denemarken schaarden zich achter Dumézil. Onder de voorstanders herkennen we Benveniste (vóór 1938 tegenstander), Louis Robert (hellenist), J.H. Grisward (mediëvist), Daniel Dubuisson (indoloog), Jules Bloch (filoloog) en Jean Bayet (latinist). Maar Engeland, meer bepaald Schotland, was een broeinest van tegenstanders. Dumézil had het het hardst te verduren van Faral (mediëvist), Piganiol (latinist) en André Mazon (slavist). Het liep dus allesbehalve van een leien dakje. En als klap op de vuurpijl kwamen daar nog de beschuldigingen bij van nationaal-socialistische sympathiën. Dit gebeurde vrij recent in enkele artikels van de hand van Arnoldo Momigliano (latinist) en Carlo Ginzburg (auteur van het boek *Batailles nocturnes*). Hierop reageerde Dumézil humoristisch : "Laten we het aan de volgende generaties, als de fanfares en overwinningspetten opgeborgen zullen zijn, om af te wegen en te oordelen wat er van uw werk en het mijne zal overschieten." De aantijgingen tegen Dumézil waren laag bij de grond en ingegeven door slechte wil, gebaseerd op politieke vooroordelen. Dumézil heeft zich echter nooit daadwerkelijk met politiek beziggehouden. Destijds had hij weliswaar kontakten gehad met de *Action française* en hij vertoonde een groot respekt voor Maurras : "Maurras was een fascinerende man. Hij liet een indruk achter die onmogelijk in woorden vast te leggen is." Maar Dumézil heeft nooit tot de Action française behoord, daar hij geloofde in de onschuld van de veroordeelde Dreyfus. Dit was in tegenspraak met de ideeën van de Action française. Voor de rest hield Dumézil niet van politieke aktivisten. Op de vraag : "U hebt zich nooit verbonden gevoeld met het intellektueel engagement als dat van Sartre ?", antwoordde hij kortaf : "Neen, ik heb zelfs een zekere afkeer voor mensen die een dergelijke rol vervullen. In het bijzonder voor Sartre !"

Na al die jaren blijkt dat Dumézil het bij het rechte eind had, toen hij in 1938 voor het eerst zijn driedeling op papier zette. Stilletjesaan wordt hij meer en meer in boeken en tijdschriften geciteerd. Misschien te laat, want hij stierf op 11 oktober 1986, enkele weken nadat zijn goede vriend Mircea Eliade ten grave gedragen was. Hij heeft zijn plaats in de godsdienstwetenschappen meer dan verdiend !

DE INDO-EUROPESE DRIEDELING, EEN IDENTITEITSKENMERK

Reeds geruime tijd worden vikingerhelden, oude goden, monsterachtige figuren en duistere krachten van onder het stof gehaald

(11)
Dru-(u)id-es betekent etymologisch "de zeer wijzen" en komt overeen met het Gallische *Gutuater*, wat gelijkenissen vertoont met het Noorse woord *Goði* (zie noot 11)

(12)
Goði, Gutuater, godordsmenn waren de rechtsgeleerden en religieuze leiders van de Noordse stammen die enkel en alleen voortkwamen uit de "boendr", de adellijke boerenfamilies.

(13)
De *brâhmanen* vormen de hoogste kaste in het Indische systeem. Zij zijn rechtsgeleerden en religieuze leiders en werden algemeen gekenmerkt door een lichtere huidskleur (*varna* = kleur en kaste).

(14)
Dumézil onderscheidt drie groepen in de flamines majores : de *flamen dialis*, de *flamen martialis* en de *flamen quirinalis*. Deze drie groepen vertegenwoordigen de drie kasten gewijd aan de drie pre-capitolinische Goden Jupiter (soevereine funktie), Mars (strijdersfunktie) en Quirinus (produktieve funktie). De flamen waren de priesters van de desbetreffende goden.

De bibliotheek van Celsus in Efese, nu Turkije.
*De Griekse filosoof Celsus (*Kelsos*), uit het midden der 2de eeuw, is vooral bekend door het geschrift van Origines* Kata Kelson, *waarin hij diens kritiek op het christendom tegenspreekt.*
Kelsos verweet de christenen door hun aanspraak op exklusiviteit de sociale bindingen, de kultuur en de gemeenschapszin af te breken. Hij had een fijn gevoel voor de intieme samenhang van religie, kultuur en maatschappelijke orde, in de traditionele Indo-europese zin.

en nieuw leven ingeblazen. Het heidendom is aan een revival toe, dat zeer zeker, maar helaas vaak in de vorm van een onserieus en oppervlakkig "neopaganisme" of een hybride "new age", made in USA. Hiervoor is zoveel media-aandacht dat de ernstige, historisch verantwoorde Europese herbronning dikwijls onopgemerkt blijft. Vooraleer die mogelijk werd, is er een heuse strijd geleverd voor de herwaardering van de oude Indo-europese denkstrukturen en instellingen. Niet altijd met sukses, want figuren zoals een Prof. Jan de Vries en Prof. Dumézil hebben lang op de terechte erkenning moeten wachten. Maar wat komen moest, kwam ! De studies van de Vries en Dumézil bleken zo gefundeerd te zijn, dat er reeds vlug ganse stromingen hun ideeën en stellingen overnamen. Zodat we nu bijna kunnen erkennen dat het etnologisch strukturalisme van een Dumézil en de typologische fenomenologie van een de Vries veel meer impakt gehad heeft op de godsdienstwetenschappen dan de psychologische richting van – een overigens zeer interessante – Spencer/Gillen/Neumann of de sociologische richting van een Malinowski/Caillois. En dit alles te wijten aan het voortreffelijk voorbereidingswerk van de *Kulturkreislehre* die voor het eerst in de godsdienstwetenschappelijke wereld het respekt voor elke eigenheid eiste.

De ontdekking van de maatschappelijke driedeling bij de Indo-europeanen, d.w.z. de gedachte van de trifunktionaliteit, is in feite tot stand gekomen dankzij de diepgaande samenwerking tussen twee eminente figuren : Stig Wikander en Georges Dumézil, maar we kunnen aannemen dat het vooral bij deze laatste is dat de idee is uitgewerkt en tot haar volledige rijpheid werd gebracht. Jan de Vries erkende de belangrijkheid van deze bevindingen en verwerkte deze in zijn schitterende werken betreffende de Germaanse oudheid. Niettegenstaande het feit dat Dumézil zich altijd verzet heeft tegen het "vulgariseren" van zijn studie, zien wij ons wegens plaatsgebrek genoodzaakt hier alleen de grote lijnen weer te geven.

Voor wie dit alles in detail wil bestuderen, kunnen wij slechts aanraden zelf de werken van deze Dumézil ter hand te nemen.

De vondst van de tabletten van Bögazköy was de doorbraak in het onderzoek : hierop bemerkte Dumézil een driedeling die hem reeds eerder was opgevallen, maar die moeilijk te funderen viel. Het betrof : Mithra-Varuna, Indra, en de tweeling Nâsathya. Hij bespeurde dat deze indeling *funktioneel* was. Zo was de eerste groep, Mithra-Varuna, samengesteld uit de god Mithra (rechtsfunktie) en de éénogige god Varuna (religieuze funktie). De tweede groep was de god Indra, soms samengebracht met Agni tot *Indrâgni* (strijdersfunktie), de derde groep bestaande uit een tweeling (de vruchtbaarheidsfunktie). Dit alles kende zijn afspiegeling in het dagelijkse

leven waarbij de drie kasten een allesoverheersende rol spelen nl. de *Brâhmanen* (priesters-rechtsgeleerden), de *Ksatriya* (strijders), Vaisá's (producenten).

Een gelijkenis met broedervolken bevestigde het vermoeden dat het hier om een typisch Indo-europees verschijnsel gaat. Zo kenden we bij de Germanen een driedeling met bovenaan Týrr-Ódhinn. Týrr is de oude Hemelgod (Dyaus, Tiwaz) is éénarmig en geldt als de Opperste Rechter. Ódhinn (of Odin of Wodan) is de grote shamaan en de religieuze Oppergod bij uitstek. Net als Varuna is ook Ódhinn éénogig. Thórr (of Thor) is het typevoorbeeld van de strijder en wordt veelal samengebracht met een andere, vreemde god, Loki, wiens naam etymologisch verwant is met Lykè (het schitterende Noordelijke eiland der Grieken), Lucifer (de Romeinse Lichtgod, verworden tot gevallen engel bij de christenen), en samengevoegd tot *Utgardloki* (waarbij Utgard = een andere naam voor Thórr). Ook hier dus vrijwel een komplete parallel met de Indische Indrâgni. Een laatste funktie, deze van de vruchtbaarheid, wordt vertegenwoordigd door de androgyne Njörd, en verder doorgegeven in zijn tweelingskinderen Freyr-Freyja, god en godin van het "vrijen", van de liefde en de vruchtbaarheid dus. Ook bij de andere Indo-europese volkeren kunnen we gelijksoortige parallellen trekken, in die mate zelfs dat de driedeling (*trifunktionaliteit*) als een Indo-europees identiteitskenmerk kan gelden.

DE DRIEDELING IN NOORD-WEST-EUROPA

Het is belangrijk om, in navolging van de Vries, de driedeling van de eerste kaste bij de Germaanse volkeren onder de loep te nemen. Er blijkt niet enkel een driedeling te zijn op het vlak van de funkties onderling, maar ook binnen een bepaalde funktie blijken funktionele verdelingen aangebracht te zijn. Dumézil wees ons trouwens reeds op de driedeling van de opperste kaste bij de Romeinen. Zo onderscheidde hij in de *flamines majores* : *flamen dialis* (van de oude hemelgod Dyaus, dus priesters die enkel voor de eerste funktie in aanmerking komen), de *flamen martialis* (van de god Mars, de strijdersgod, dus priesters die enkel en alleen voor de tweede kaste optreden) en de *flamen quirinalis* (gewijd aan de God Quirinus, die enkel in funktie van de boerenfeesten optreden). Waarschijnlijk kunnen we deze opdeling ook bij andere Indo-europese volkeren toebrengen, zij het met enige nuances.

Caesar schrijft, in zijn *De Bello Gallico* [VI, 21] : "Bij de Germanen zijn de zeden en gewoonten heel anders (dan bij de Kelten); zij hebben geen druïden om op de godsdienst toe te zien en ze maken ook niet veel werk van offerplechtigheden". De Vries heeft aangetoond dat de visie van Caesar erg defektueus en misleidend is. Strabo en Ammianus Marcellinus waren daarentegen van mening dat er merkwaardigerwijze duidelijke parallellen zijn. Zo merken beiden op dat bij de Galliërs drie groepen van personen de geestelijke funktie uitoefenen. Vooreerst kenden ze de *drasidae* (blijkbaar een vervorming van *dryidae* of *druidai*). Zij worden door de historici soms filosofen, soms natuurvorsers genoemd. Diogenes Laertius plaatst hen tussen de Persische Magi, de Babylonische en Assyrische Chaldeeërs en de Indische Gymnosofen. Het is belangrijk te bemerken dat de druïden net als bij de Indische Gymnosofen een lange periode van studie moesten doorlopen vooraleer zij hun ambt konden bekleden (20 jaar bij de druïden, 36 jaar bij de Brâhmanen) en dat zij evenals de Indische religieuze heersers het verbod hadden hun leringen ter schrift te stellen. De tweede groep, die der *bardi* of *bardoi*, hadden de taak de daden van de helden, de strijders te bezingen. Zij passen dus kompleet in de tweede kaste van het trifunktionele schema. De priesterclan gewijd aan de derde funktie is deze van de *euhagis* (bij Ammianus) of *ouateis* (bij Strabo). Het is de griekse schrijfwijze voor de *vates*. Hun funktie wordt als volgt omschreven : *"sublima naturae pandere"* (de verheven natuur verklaren) en *"scrutare sacrificandi"* (de kennis van het offeren). Waarschijnlijk vertoonden ze veel gelijkenis met de Auguren, die uit gebeurtenissen in de natuur de toekomst voorspelden. In elk geval stonden ze dichter bij de natuur, bij de boeren, bij het volk, dan de druïden en de barden en waarschijnlijk konden zij slechts door deze laatsten geraadpleegd worden.

Ook etymologisch gezien is *uates* van belang. De taalkundigen zijn het erover eens dat de oorsprong Indo-europees is en gelijkloopt met het gotische *woths*, het oude-engelse *wodh*, het oud-Noorse *ódhr*, het duitse *Wut*, en het middelnederlandse *woed*, wat "bezeten", "bezield" betekent. In het grieks is het *ouateis*, in het latijn *vates*, in het Iers *faíth*. Françoise Le Roux geeft m.i. een goede samenvatting van het vorige : *druwid* = de priester die weet, *ueletos (fili, bardi)* = diegene die ziet (dichters zijn zieners en voorspellers van de toekomst), *uatis* (faíth) = de priester die handelt. Deze Gallische driedeling die we bij de Ieren terugvinden als *druí, fili* en *faíth* kunnen we ook bij de Germaanse volkeren ontdekken.

Tijdens de grote samenkomst in het zevende jaar van de Gallische oorlog, waarbij de Gallische stammen besloten zich tegen Caesar te keren, is er geen sprake van een verzetsleider, een zekere *Gutruatus*. De samenkomst had plaats in Carnutum, de "druïdenstad". De naam *gutruatus* vinden we ook nog terug op een inschrift te Macon waar we over een zekere Sculpicius informatie ontvangen. Deze Sculpicius wordt zowel *"flamen Augusti"* als *"gutuater Martis"* genoemd. Het gaat hier, zoals Ausonius opmerkt, niet om een plaatselijke benaming. Hij verklaart de term als *"stirpe Druidarum satus"* (helemaal druïde van oorsprong). Als we de term *gutuater* onder de loepe nemen, dan komt deze overeen met de *"gutu-pater"* (de vader die God aanroept) en deze termen zijn kompleet te vergelijken met de Germaanse *gutja* (gotisch *gutja*, oudnoors *goti*).

Ook het Indische woord *hotar* (koninklijke Brâhmanenklasse die belast is met officiële rituelen en ceremonieën) is hiermee verwant. De Indo-europese oorsprong van het woord staat buiten alle twijfel. Van Tacitus vernemen we dat deze *gutuater* een rechtsfunktie vervulden en over magische krachten beschikten. Ze wierpen ook het lot (zgn. runewerpen). Het waren dus priesters die instonden voor de eerste funktie : het recht en het magisch-religieuze systeem. En ook de Germanen bezaten hun zangers, de *skalden*. Zij zongen de *galdr*, de magische gezangen en vereeuwigden de heldendaden van de gevallenen in de strijd. De laatste groep is praktisch niet meer herkenbaar bij de Germaanse stammen, maar toch kan ze nog vaag ontwaard worden. Het is de groep van de *tulr*. Daarvan afgeleid *tylja* (onduidelijk spreken, mompelen, to tell). Niettegenstaande de funktie van de *tulr* ons onbekend is, is het toch van belang te weten dat de gezangen die als *thulur* beschreven staan meermaals als synoniem voor het zogenaamde *blótsögn* (offergezangen) gebruikt worden, iets dat alleen op de derde funktie (deze van de vruchtbaarheid) van toepassing kon zijn.

We kunnen dus met vrij veel zekerheid stellen dat ook de Germanen een goed uitgebouwde priesterkaste bezaten en dat de uitdrukking *"sacerdos civitatis"* die Tacitus voor de Germaanse gemeenschap gebruikte, met de werkelijkheid overeenstemt.

Maken we nu nog de vergelijking wat de Goden betreft, dan bemerken we de volgende indeling :

PRIESTERGROEP	GODEN	FUNKTIE
KELTEN		
a) Galliërs		
druïden	Nodens-Teutates	Rechtsfunktie/Religieuze funktie
barden	Taranis	Strijdersfunktie
uates	Borvo	Genezing/vruchtbaarheid
b) Ieren		
druí	Dagda-Ogme	Rechtsfunktie/Religieuze funktie
fili	Morrígan	Strijdersfunktie
faíth	Diancecht/Oengus	Genezing/jeugdigheid
GERMANEN		
goði	Týrr-Ódhinn	Rechtsfunktie/Religieuze funktie
skald	Thórr	Strijdersfunktie
þulr	Njörd/Freyr-Freyja	Vruchtbaarheid/liefde
ROMEINEN		
flamen dialis	Jupiter	Rechtsfunktie/Religieuze funktie
flamen martialis	Mars	Strijdersfunktie
flamen quirinalis	Quirinus	Kultus van de mensen binnen de sibbe (curies = co-uir-ia)

We kunnen dus stellen dat we met een typische Indo-europese indeling volgens de funktionele opdeling van de maatschappij te maken hebben. Een meer diepgaande studie omtrent dit onderwerp is wel noodzakelijk. Hiervoor verwijzen we naar de bibliografie.

Koenraad LOGGHE

BIBLIOGRAFIE

E. Benveniste, *Le vocabulaire des institutions indo-européennes*, Paris, 1969

G. Boulanger, In Memoriam Georges Dumézil, in *Totalité, révolution et tradition*, Puiseaux, zomer 1986, nr. 26, p. 96-99

Régis Boyer, *Le Monde du Double*, Paris, 1986

Caesar, *De Gallische Oorlog*, in een vertaling van F.H. van Katwijk-Knapp, Amsterdam, 1984

F.X. Dillman, *Driedeling van de maatschappelijke funkties en runenschrift in Scandinavië in het heidense tijdperk*, in *Teksten, Kommentaren en Studies*, Wijnegem, nr. 43, november 1985, p. 14-20

G. Durand, Images, in *The Encyclopedia of Religion*, New York, 1987, deel 7, p. 113

D. Eribon, *Georges Dumézil, entretiens avec Didier Eribon*, Paris, 1987

L. Frédéric, *Dictionnaire de la Civilisation Indienne*, Paris, 1987

F. Le Roux & Ch.-J. Guyonvarc'h, *Les Druïdes*, Rennes, 1986

F. Le Roux & Ch.-J. Guyonvarc'h, *La souveraineté guerrière de l'Irlande*, Rennes, 1983

Magazine littéraire, speciaal nummer gewijd aan Georges Dumézil, Paris, april 1986, nr. 229, met medewerking van F. Ewald, J.C. Milner, C. Lévi-Strauss, D. Dubuisson, J.H. Griswald, G. Dumézil, J. Scheid, J. Duchesne-Guillemin, F.X. Dillmann, B. Sergent, G. Charachidze, en met een uiterst komplete bibliografie

Jean-Claude Rivière, *Georges Dumézil, à la découverte des Indo-Européens*, Copernic, Paris, 1979 (met o.m. een handig overzicht van de bibliografie van de Indo-europese studies, van de hand van F.X. Dillmann)

Jan de Vries, *Kelten und Germanen*, München, 1960

Jan de Vries, *Altgermanische Religionsgeschichte I-II*, Berlin, 1970

Jan de Vries (vert.), *Edda. Goden- en heldenliederen uit de Germaanse oudheid*, Zevende druk, herzien door Aleid Boonde Vries en Prof. Dr. J.A. Huisman, Ankh-Hermes, Deventer, 1980

Jan de Vries, *La réligion des Celtes*, Paris, 1984

TIJDSCHRIFTEN

The Journal of Indo-European Studies, sinds 1973

Etudes indo-européennes, sinds 1982. Dit tijdschrift wordt uitgegeven door het *Institut d'études indo-européennes* aan de Universiteit Lyon III (74, rue Pasteur, 69007 LYON), dat wordt geleid door Prof. Dr. Jean Handry.

Belangrijke werken van Georges Dumézil, niet genoemd in de tekst

La langue des Oubykhs, 1931

Ouranos-Varuna. Essai de mythologie comparée indo-européenne, 1934

Horace et les Curiaces. Les mythes romains I, 1942

Servius et la Fortune. Les mythes romains II, 1943

Naissance de Rome. Jupiter, Mars, Quirinus II, 1944

Naissances d'archanges. Essai sur la formation de la théologie zoroastrienne. Jupiter, Mars, Quirinus III, 1945

Tarpeia. Essais de philologie comparative indo-européenne. Les mythes romains III, 1947

Jupiter, Mars, Quirinus IV. Explication de textes indiens et latins, 1948

L'héritage indo-européen à Rome. Introduction aux séries "Jupiter, Mars, Quirinus" et "Les mythes romains", 1949

Le troisième souverain. Essai sur le dieu indo-iranien Aryaman et sur la formation de l'histoire mythique de l'Irlande, 1949

Les dieux des Indo-européens, 1952

Rituels indo-européens à Rome, 1954

Déesses latines et mythes védiques, 1956

Contes et légendes des Oubykhs, 1957

L'idéologie tripartie des Indo-Européens, 1958

Les dieux des Germains. Essai sur la formation de la religion scandinave, 1959

Documents anatoliens sur les langues et les traditions du Caucase I, 1960

La religion romaine archaïque, avec un appendice sur la religion des Etrusques, 1966

Mythe et épopée I. L'idéologie des trois fonctions dans les épopées des peuples indo-européennes, 1968

Du mythe au roman. La saga de Hadingus (Saxo Grammaticus, I, v-viii) et autres essais, 1970

Mythe et épopée II. Types épiques indo-européens : un héros, un sorcier, un roi, 1971

Mythe et épopée III. Histoires romaines, 1973

Gods of the Ancient Northmen, 1973

Epopée et mythologie ossètes, 1976 (uitgegeven in de Sovjetunie)

Les dieux souverains des Indo-Européens, 1977

Mariages indo-européens, 1979

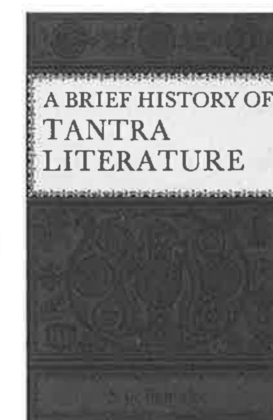
Indië en het Indo-europese perspektief

Geschiedenis en identiteit van Indië schijnen de verbeelding van sommige auteurs dusdanig te prikkelen, dat ze menen om 't even wat te mogen schrijven over dit onderwerp. Van kompleet racistisch tot volledig marxistisch en de hele weg weer terug – alles lijkt wel mogelijk en wordt bovendien nog als wetenschap gepresenteerd, indien niet als wijsheid.

Men realiseert zich vaak niet dat fantasterijen over en onwetenschappelijke benaderingen van de oudste Indische geschiedenis tevens de Europese bronnen vergiftigen, door de aantasting van wat wij in het Indo-europese perspektief gemeenschappelijk hebben. Via de vier boeken die de bekende oriëntalist Koen Elst hieronder bespreekt krijgt men hiervan een mooie demonstratie.

(LP)

GESCHIEDENIS VAN TANTRA, VALSE EN ECHTE

S.C. Banerji, *A Brief History of Tantra Literature*, Naya Prakosh, Calcutta,1988. 660 blz.
Prijs : £ 29,95.

Het Sanskrit woord *tan-tra* betekent letterlijk "een opspaninstrument", vandaar een "weefgetouw". Figuurlijk wordt het dan "een twee- of meerdimensionale struktuur", en vandaar "een systeem". Het afgeleide woord *tantrika* betekent dan "draad", vanwaar *tantrikatantra*, "dradensysteem", of effektief "zenuwstelsel". In de literatuur betekent *tantra* "wijsgerig stelsel" of "systematische uiteenzetting". Een verengde betekenis is die van "esoterisch leerstelsel", ondermeer alle vormen van okkultisme : in het hedendaags spraakgebruik is een *tantrik* een waarzegger of okkultist.

Over Tantra zijn er al heel wat boeken verschenen, die de westerse lezer voorhouden dat het in "de" tantrische filosofie vooral om sexuele technieken gaat die op een niet nader verklaarde manier tot de Verlichting bijdragen. Het boek *Tantra* van André van Lysebeth zit in dezelfde kategorie voor wat de sexueel verengde interpretatie betreft, maar doet daar een merkwaardig historisch hoofdstuk bovenop.

Het eerste kwart van het boek bestaat uit een vurige aanval op de "Ariërs" : dit waren volgens Van Lysebeth barbaarse stepperuiters die de inheemse Indus-beschaving onder de voet hadden gelopen en vervolgens hun heerschappij hadden verduurzaamd door middel van het racistische kastestelsel, een vorm van *apartheid* tussen "breedhoofdige" Ariërs, gemengden en "langhoofdige" inheemsen (jaja, de schedelmeters zijn terug). De Indusbeschaving was matriarchaal en kende een vruchtbaarheidskultus die bewaard gebleven is als de tantrische traditie, in voortdurende oppositie tegen de patriarchale vedische religie van de "Ariërs"...

Wie van het dossier van de "Arische invallen" op de hoogte is, weet dat het om een *politiek gemotiveerde* en terdege *weerlegde* theorie gaat (idem voor de raciale verklaring van de kasten). Er is nooit ook maar één archeologisch bewijs gevonden van een "Arische" migratie noch van een verwoesting van de Indussteden door gewelddadige invallers. Integendeel, steeds meer elementen wijzen op de nauwe verwantschap van de Indus- en de Vedische kultuur. Zo erkent Van Lysebeth zelf dat in Lothal (net als in andere Indus-steden) altaren voor het